

Стамболов

© Стойо Тетевенски, автор, 2010 г.
© Кремена Пейчева, художник, 2010 г.
© Книгоиздателска къща „Труд“, 2010 г.

ISBN 978-954-528-959-0

Стойо Тетевенски

С т а м б о л о в .

Благодаря на цялото си семейство
и на Община Антон
от все сърце за оказаната им безрезервна подкрепа
за издаването на книгата.
Изцяло съм признателен
на Иглика Дионисиева за това,
че ми помогна в оформлението на книгата,
и на екипа на КК „Труд“ за тяхната помощ.

**ЧАСТ
ПЪРВА**

Първа глава Бузлуджа

В един слънчев юлски ден на 1885 година група селянки минаваха покрай Орлово гнездо. Там, дето преди осем години станаха Шипченските боеве, тия паметни мигове, които промениха рязко българската история. Там сега тълпи от селяни, войници и занаятчии, както и хора от по-висшите слоеве на обществото, ту забързани, ту бавно-бавно, вървяха към друг един паметен връх от българската история – Бузлуджа. Едни баби бавно вървяха с множеството.

– Ти май-май не си дошла тук само заради празника, Марийо – подкачиха една лъчезарна мома, която вървеше зад бабичките.

Момичето, към което беше насочена закачката, се изчерви като домати и свърна на другата посока. Ах, тя беше дошла само да зърне своя любим.

– А какъв е празникът, знаеш ли, Балеж? – се обърна приятелката на Мария към нападателката ѝ.

– Може да не знам, но ще науча – отговори Балеж на Иванка, приятелката на Мария. И като направи две по-бързи крачки, потупа една от бабите, около шестдесетгодишна, с къса бяла коса, прегърбена и суха. Между другото Мария се изчерви още повече. – Бабо, бабо, обърни се!

– Какво има, дъще? – отвърна на непознатата ѝ мома бабата.

– Знаеш ли защо сме тука, бабо?

– Знам, разбира се, как да не знам, дъще. Преди четиресе и пет години тук е убит Димитър Асенов!

– Кой е пък тоя? – не можа да се стърпи Балеж.

Коментарът ѝ предизвика кикот между приятелките на Балеж, като само Мария замълча. Свенливото къдрокосо момиче не отговаряше на положението, което заемаше в селото си. За сметка на това петте ѝ приятелки я надминаваха по гордост.

– Как да не знаеш кой е Митко, който от двегодишен е хаджия? Та аз го помня, дванадесетгодишна бях, ах, какви времена бяха! Когато го срещнах, той беше десетина години по-голям от мене, дъще, но аз и всички от Йеркьой¹ бяхме влюбени в него тогава... Ах!

– Пено, Пено – обади се друга баба, – много се вживя, Пено, много се вживя! Дъще – каза бабичката, като се обърна към Балеж, а последната я погледна игриво: – Днес честваме годишнината на Хаджи Димитър!

– Иванке – обърна се Балеж към най-добрата приятелка на Мария, – как може да не знаеш? Днес е годишнина на

¹Йеркьой (турски) – Гюргево – бел. авт.

Хаджи Димитър! И таз добра! Да не знаеш! Пфу, срамота! – каза момата и се разпресе от силен смях.

Повървяха още малко, смяха се още малко, когато буйни викове ги спряха. Задавени от любопитство, момичетата се обърнаха. Мария остана закована на място. Тринадесетгодишното момиче сведе поглед и се изчерви отново. Надолу по пътя се зададе момък – отдалеч си личеше, че е някой скитник, но в действителност не беше. Потурите му бяха леки, с множество кръпки, нямаше пояс, а ризата му беше с отрязани до раменете ръкави. Цървулите му обаче бяха нови. Косата му – кестенява, къдрава и къса, беше вчесана, а червеното му лице се усмихна. Стигна момичетата.

Тия деца бяха дошли сега чак от Чорул. Един беден каруцар, идващ насам, им бе предложил да ги закара. Каруцарят беше син на чорулска бабичка, която, като го примоли, го „нави“ да се качат децата с него.

– Здравейте, здравейте, най-после ви намерих – каза запъхтяното от тичане момче.

– Къде се загуби бе, немирник – весело го пресрещна Балеж, – виж колко време те чака момичето! – допълни тя. По бузите на Мария изби гъста руменина.

– Ох, говориш като баба ми! Вижте, на всичките съм ви взел по една броеница.

Светли усмивки цъфнаха на всички уста. Въпреки че бяха крадени, броениците накареха петте весели момичета да заобичат още повече приятеля на Мария. Разбира се, те знаеха всичко, що се касае за двойката.

– Марийо, Марийо, къде си – извика момчето, което отсега ще наричаме Петър. – Маро!

– Ето я палавницата – отново се намеси Балеж, като посочи с пръст.

Петър отиде при нея и ѝ подаде плетена кърпа от скъпо сукно.

– Това е за теб!

Вече всички завиждаха на Мария. Такава кърпа никоя мома нямаше в Чорул. Обаче свенливото момиче се изчерви за четвърти път.

– Аз... благодаря – каза кратко и развълнувано тя и се хвърли на врата му. Скоро изкачиха върха.

Гъсто множество се беше събрало – десетки, може би стотици хиляди българи бяха днес на върха; българи от всякой край на Румелията, от България, та дори и македонци имаше. От Румелия бяха най-много – дори от крайните и далечните места, като Лъджане например, имаше не малко гости. На една трибуна бяха застанали люде с униформи на армията; милицията не присъстваше на събора.

На трибуната беше застанал висок мъж, с извити по австрийски мустаки с гъста, но къса брада и с тъмни очи. В тия дълбоки очи се четяха презрение и дързост. Веждите бяха свити презрително към носа, челото – открито. Погледът беше замислен и мълчалив. Този човек беше господин Дждев². Умен човек беше, човек на действието. Един от водачите на Априлското въстание, сега той оглавяваше Българския таен централен революционен комитет, или БТЦРК. На този ден имаше демонстрация, използваща годишнината. Тези демонстрации бяха зачестили напоследък. Първоначално тайно, сега съвсем открито революционери прокламираха Съединението.

До Стоянов се качи и Димитър Ризов, родения в Битоля патриот – с продълговато, но пълничко лице, и дебели извити мустаци, този човек криеше чара в простодушието си. Ала който погледнеше в погледа му, разбираше същинския Ризов; умен, решителен и храбър, този човек даваше мило и драго за една свята дума, за един идол и една мечта. За България.

²Дждев – Захари Стоянов – бел. авт.

Двамата водачи се обърнаха към народа. Като ударени от гръм, хората се заковаха, заслушаха се, замълчаха. Дошли заради годишнината, сега те се чувстваха нищожни пред тези, които използваха всеки миг, всеки празник и всяка възможност, за да приканват народа към обединение.

– Българи! Приветствам ви с добре дошли на този празник! – започна тихо Стоянов, като постепенно усилваше гласа си. – На деня и на мястото, в които е убит нашият мил патриот и ревностен войвода Димитър, аз се обръщам към вас. Нима вие, които сте се събрали днес от всички краища на свободна България и от земите на душманина, сте съгласни още да не видите ни спокойствие и свобода, ни роднина за това, че нашата славна страна България е разделена?

– Люде на Аспаруховата земя! Нима още успявате да търпите неверниците? Нима петвечната турска тирания може да съперничи на Симеоновата империя? Не, не! Ние сме българи! Българи трябва да останем, не османи! Народе, събуди се! Прогони неверника, събори неверния му храм! Народе! Ще търпиш ли още да се потъпква вярата ти, за Бога? Или ще се кланяш на тираничния бог? Не знам, не знам, люде. Но аз не мога.

Бурни викове огласиха върха.

– На хорото, българи! Не забравяйте името си, българщината си, вярата си! Не предавайте народа си! Това е моят завет. Това е желанието ми. Идеалът ми.

И като даде пример, сам Захари поведе хорото, което се проточи дълго и игриво чак до вечерта. А на другия ден шестте момичета и Петър тръгнаха към Лъджане, което беше сега на границата между Княжеството и Румелията.

Лятото беше дълго, жегата – непоносима. Изобилна реколта имаше тая година – по цялата земя сега се стелеше златно жито. Дори по чорулските земи обилието беше много. Имаше и работа. Много.

Няколко думи за младите хора – герои на историята ни:

Петър беше сирак – баща му безследно изчезнал, когато той бил на пет, а майка му бе женена за румънски богаташ. Къщата бе управлявана неумело от арендатори, докато Петър беше на обучение в Търнов. Когато се върна, изпъди арендаторите. Това стана преди една година, когато той се върна за тринадесетия си рожден ден. Днес ставаше на четирнадесет. Баба му и той бяха вдигнали горе-долу къщата на крака. А къщата беше невероятна. Бащата на Петър я бе строил по турско, богат човек трябва да е бил. Къщата беше съставена от кула с три етажа и къща с два. Първият етаж на кулата бе съставен от две помещения – входно антре, до което се стигаше от дебела дъбова, обкована с мед врата. Тя беше единственият вход към къщата. Другото помещение беше съвсем малко одърче с икона, на което се молеха Петър и баба му. Това бяха икони на пазителя на семейството свети Димитър, на свети Георги Победоносец и на Девата с малкия Исус. Вторият етаж на кулата беше работният кабинет, а третият – нещо като обсерватория. Бащата на Петър я бе използвал за всичко и там оставаше сам със себе си. Освен това мъдрият патриот я бе снабдил с три дупки в стената, които можеха да служат като бойници. Първият етаж на къщата служеше за конюшня, плевня и мазе. Сега конюшната бе заета от една овца и магаре, а плевнята – пълна с прясно сено. Вторият етаж се състоеше от спалня, кухня и всекидневна. А таванът беше зает от многобройни книги, хиляди томове, докарани от бащата на Петър, търговец и революционер. Мебелировката се състоеше главно от дървена мебел. А на първия етаж нямаше прозорци, само вратата. Прозорците на другите етажи пък бяха снабдени с капаци от дъбови и отново облицовани с кована мед капаци. Изобщо цялата къща бе направена от този умен човек сякаш не за живеене, а за отбрана. Но невероятен лукс цареше на втория и третия етаж. Първият бе даден под арен-

да, но другите два бяха оставени на бабата на Петър, която не беше променила нищо.

Когато се върна от Търново, Петър, чиито любими предмети бяха история и география, започна обновяването. Завещаният от баща му двор беше изчистен, триметровият зид, който обграждаше двора и къщата, беше измазан отново, докато се постигна резултатът, който Петър искаше: предният двор беше двеста метра зелена площ, засадена с плодни дръвчета: две сливи, праскова, две ябълки, круша, вишна и череша. Дръвчетата, заедно с лозата, която беше разперила листа върху широко два метра скеле по цялата южна страна, бяха недокоснати от арендаторите – наследство от бащата на Петър. Северната страна пък беше заета от ниски храсти касис и френско грозде, а останалите две – с малини и ягоди. Също имаше една врата – само че не стара копривщенска порта, а малко, двуметрово вратниче с типичната вече на къщата дъбова врата с медно покритие.

Задният двор пък беше един декар плодна земя, като не зачитаме обграждащите го по страните ягоди, касис и лозя, върху която Петър с труд отглеждаше картоф, домати, пипер и краставици, които, заедно с лука, зелето и фасула, осигуряваха неговото препитание и това на баба му. От плодовете затваряха компоти и правеха сушелки, а зеленчуците консервираха. Мляко си набавяха от овцата, която Петър пасеше всеки ден, а месо си купуваха с продажбата на излишъците. Бабата на Петър успяваше да позакърпи по старите си технологии на предене по някоя друга наметка от вълната.

Двата декара нива, която беше с къщата цялото наследство от търговеца, Петър садеше с жито, а за жъненето и вършеенето помагаша шестте момичета от селото. И така, описахме домакинството на Петър, което се поддържаше от неговата баба, която готвеше, и Петър, който вършеше всичката друга работа – земеделие, пасене на магарето и

овцата, косене и сушене на сеното, чистене и прочие. А вечер се качваше на тавана и четеше, четеше...

Селото беше разположено на няколко километра от Сливница, а жителите му – малобройни. Големството на Чорул се състоеше от три-четири семейства, главното от които бе това на Мария. В Чорул имаше малко народ, главно българи. В една стара къща живееше бабичка, на края на селото. Всеки ден, като минаваше оттам, Петър ѝ оставяше де хляб, де сирене или парà, свидеше му се за старата жена. Защото тя не беше обикновена – на младини беше учила из Франция, докато не прекъснала, защото можела да.. вижда бъдещето.

Никои не обичаше Петър. Той беше простото селянче, от което си купуваха храна, но не и жител. Само шестте момичета, които той подкупваше с подаръци, му останаха приятели, заради което пък те нямаха други приятели.

В т о р а г л а в а

Господин Ризов

Излиза се месецът. Житата бяха вече събрани в Равното софийско поле. Петър и баба му трескаво събираха плодове и правеха зимнина. Бамбала сложиха в една стара делва с похлупак, а доматиите и чушките изпържиха и затвориха в буркани. Половината мазе беше напълнено с буркани и картоф, който седеше на земята в чували, както и с чувалчетата с брашно, което Петър мля на близката воденица.

В свободните си часове денем Петър обикаляше из горите, жаден за нови знания. Но през това време събираше по един-два дебели паднали клона, друг път направо ствол. И така, лека-полека, той събираше дърва за зимата, като съкращаваше разходите за закупуването им наполовина.